

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2525. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 20. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. 2523. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ชินจริต. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุณี กองพลพรหม. 2524. “คุณค่าหาชาติในทางวัฒนธรรมและสังคม”. มหาชาติ. กรุงเทพฯ : ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (บก.) 2535. การศึกษาเรื่องผู้หญิง. กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลิม มากนวล. 2518. การวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานชาดก. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการศึกษาศึกษา.
- ทวี ผลสมภพ. 2526. หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทรัพย์ ประกอบสุข. 2527. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2527. “พระปฐมสมโพธิกถากับความเคลื่อนไหวทางศาสนาในต้นรัตนโกสินทร์”. ปกไก่อและใบเรือ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- นิยะดา สาริกภูติ. 2524. ปัญหาชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนื่องน้อย บุญเนตร. 2537. จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ (แปล). 2526. โศกตัดกิมหนานิทาน, ฉบับงานออกเบรุตสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เสงี่ยม จนุศิริมหาจรรยา). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- บรรจบ บรรณรุจิ. 2529. พระโพธิสัตว์ในนิภายเดรวาท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. 2524. การศึกษาวรรณคดีเรื่องมหาชาติของลานนาในสภาพที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น. มหาชาติ. กรุงเทพฯ: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. 2524. การเสนอคติธรรมในมหาชาติล้านนา. มหาชาติ กรุงเทพฯ: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประพจน์ อัสววิรุฬหการ. 2524. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เดรวาทและคัมภีร์มหายาน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี วงษ์เทศ (บก.) . 2535. เทศและวัฒนธรรม. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระธรรมปิฎก . 2538. พุทธธรรม . กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโสภณคณาจารย์. 2529. ประวัติพระพุทธศาสนา . กรุงเทพฯ: ศิวกรการพิมพ์.
- พัฒน์ เพ็งผลา. 2524. ประวัติวรรณคดี. ประจวบคีรีขันธ์: โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบค่ายธนระวีรงค์.
- พัฒน์ เพ็งผลา. 2530. การวิเคราะห์การนำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พัฒน์ เพ็งผลา. 2530. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พัฒน์ เพ็งผลา, “การวิเคราะห์อิทธิพลชาดกในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย,” วารสารรวมคำแห่งฉบับมนุษยศาสตร์ 12 (กันยายน 2531).
- พรวิภา วัชรญาณกุล. 2533. การศึกษามหาบทาผู้หญิงในวรรณคดีชาดกกับชาดกที่แต่งในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2525. พระสูตรและอรรถกถา . แปล ชูทกนิกาย ชาดก(เล่มที่ 55- 64) . มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรค ,ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 2513-2517 . พระพุทธโฆส . มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น . 2522. มรดกจิตรลดาสิณี อรรถกถาพุทธวงศ์ ฉบับภูมิพลโลกิยกุ .
- ละเอียด วัฒนไพศาล. 2524. หงส์ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลีย์ กิงการวัฒน์. 2522. ชินาลังการ: การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์ . วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาสน์ มุขยานุวงศ์. 2524. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ชินจริต. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี. 2524. ทศบารมีในพุทธศาสนาเดรวาท. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธา ศาสตร์. 2525. วรรณคดีเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภาพรณ ฅ บางช้าง. มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ. มหาชาติ. กรุงเทพฯ: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรณ ฅ บางช้าง. 2526. ประวัติวรรณคดีในอินเดียและลังกา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร โพธิ์นันทะ. 2520. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย
อารีย์ สาขาคีโกสีห์. 2524. วรรณคดีชาดก. นนทบุรี: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด.
อรพิมพ์ บุญอาภา. 2523. นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
เอื้อน เล่งเจริญ, "อิทธิพลของชาดก," เอกลักษณ์ไทย 1 (กรกฎาคม 2520): 53-60.

ภาษาอังกฤษ

- Adikaram E.N.1953. Early history of Buddhism in Ceylon. Colombo: M.D. Gunasena&
Co.ltd.
- Bamberger Joan. 1974. "The Myth of Matriarchy : Why Men Rule in Primitiae Society", in
Rosaldo , Michelle Z. and Louise Lamphere (eds.) . 1974 . Woman , Culture and
Society.California : Stanford University Press.
- Bloch, Maurice. 1992. From Prey into Hunter : The politics of religious experience .
Cambridge : Cambridge University press.
- Boonsue , Kornvipa. 1989. Buddhisn and Gender Bias : an analysis of a Jataka Tale .
Toronto : York university.
- Conze , Edward. 1951. Buddhism : its essence and development. New York: Philosophical
Library.
- Douglas, Mary. 1966. Purity and Danger . London: Routhledge and Kegan Paul.
- Durkhiem, Emile .1933. The Division of Labor is Society. New York : Free Press.
- Gciger, Wilhelm. 1968. Pali Literature and Language. Delhi : Oriental Books Reprints
Coporation.
- Gennep, Arnold van. 1960. The Rites of Passage. (translated by Monika b. Vizedon and
Gabrielle L. Caffee) Chicago: The University of Chicago Press.
- Horner, Isaline Blew. 1930. Women Under Primitive Buddhism: laywoman and
almswoman , London : G. Routledge.
- Lambeit, Malcolm D. 1961. Franciscan poverty . London : Allenson.
- Law, Bilama Churn. 1973. A History of Pali Literature. London : Bhartiya publishing
House.
- Maciver , Robert M. 1931. Community : A Sociological Study. New york : Macinillar.
- Nyanatiloka.1956. The Word of the Buddha : an outline of the teaching of the Buddha in the
Words of Pali Canon . Colombo: The Word of the Buddha Publishaing Committee.

Rosado , Michelle Z. and Liouse Lamphere (eds.). 1974 . Woman, Culture and Society.
California : Standford University Press.

Stcherbatsky, Theodore. 1975. The Conception of Buddhist Nirvana . Delhi : Bharatiya
Vidya Prakasnan.

Tonnies , Ferdinand. 1963. Community and Society . edited by Charles P. Loomies.
New York : Harper&Row/

Zimmernan , Carle C. 1938. The Changing Community. New York : Harper&Row.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

รายชื่ออรรถกถาชาดกจำนวน 547 เรื่อง

อรรถกถาเอกนิบาตชาดก

1.เอปป์ณกชาดก	2.วันฉุปรตชาดก	3.เสรีวาวณิชาดก	4.จุลลกเสฏฐิชาดก
5.ตันทุลนาฬิชาดก	6.เทวธัมมชาดก	7.กัฏฐุหาริชาดก	8.กามนิชาดก
9.กมเทวชาดก	10.สุขวิหาริชาดก	11.ลักขณชาดก	12.นิโครธชาดก
๑๓.กัณฐิณชาดก	14.วาทมิกชาดก	15.ชราทิยชาดก	16.ติปัลลัตถมิกชาดก
17.มาลุตชาดก	18.มคกภัตตชาดก	19.อายุจิตชาดก	20.นทป่านชาดก
21.กुरुคมิกชาดก	22.กุกกุรชาดก	23.โกชาขามิยชาดก	24.อาชัญญชาดก
25.ติคตชาดก	26.มหิพามุขชาดก	27.อภิณหชาดก	28.นันทิวีสาลชาดก
29.กัณหาชาดก	30.มูณกชาดก	31.กุตลาวกชาดก	32.นัจจชาดก
33.สมโมทมานชาดก	34.มัจจชาดก	35.วิฏฏกชาดก	36.สกุณชาดก
37.คิตติรชาดก	38.พกชาดก	39.นนทชาดก	40.ขทริังการชาดก
41.โลสกชาดก	42.กโปตชาดก	43.เวหุคชาดก	44.มกสชาดก
45.โรหิณีชาดก	46.อารามทุสกชาดก	47.วารุณีทูลกชาดก	48.เวทัพพชาดก
49.นัคคตชาดก	50.ทุมเมธชาดก	51.มหาสีลวชาดก	52.จุพชนกชาดก
53.ปุณณเปาติชาดก	54.ผลชาดก	55.ปัญจาวุธชาดก	56.กาญจนักขันธชาดก
57.วารินทชาดก	58.ตโยธัมมชาดก	59.เกริวาทชาดก	60.สังขมณชาดก
61.อสาตมันตชาดก	62.อัมมทูลกชาดก	63.คักกชาดก	64.ทุราขานชาดก
65.อนภิริติชาดก	66.มุกุฎักขณชาดก	67.อุจจังกชาดก	68.สาเกตชาดก
69.วิส นตชาดก	70.กุตทาลชาดก	71.วรุณชาดก	72.สีลวานกชาดก
73.สังจังกิรชาดก	74.รุกขธัมมชาดก	75.มัจฉชาดก	76.อสังกิยชาดก
77.มาหสุบิณชาดก	78.อิลีสชาดก	79.ขรัสสรชาดก	80.กิมเสนชาดก
81.สุราป่านชาดก	82.มิตตวินทชาดก	83.กาฬกัณณิชาดก	84.อัครัสสทวารชาดก
85.กิมปิกกชาดก	86.สีลวีมังสนชาดก	87.มังคลชาดก	88.สารัมภชาดก
89.กุกกชาดก	90.อกคัณญชาดก	91.ลิตตชาดก	92.มหาสารชาดก
93.วิสสาสชาดก	94.โลมห่งชาดก	95.มหาสุทัสสนชาดก	96.เตลปิตตชาดก
97.นามสิทธิชาดก	98.กุกกวาณิชาดก	99.ปโรสหัสสชาดก	100.อสาครูปชาดก

101.ปโรหตชาดก	102.ปัณณิกชาดก	103.เวรีชาดก	104.มิตตวินทชาดก
105.พุทธกัฏฐชาดก	106.อุทัญจนีชาดก	107.สาธิตตกชาดก	108.พาหิยชาดก
109.กุณจกปුවชาดก	110.สัพพสังหารกปัญหชาดก	11.กัทรกปัญหชาดก	
112.อมราเทวีปัญหชาดก	113.สิกาลชาดก	114.มิตจินตชาดก	115.อนุสาสิกชาดก
116.พุทธพจนชาดก	117.คิตรชาดก	118.วิญญุกชาดก	119.อกาลราวิชาดก
120.พันธนโมกขชาดก	121.กุสนาพิชาดก	122.ทุมเมรชาดก	123.นังกลีสชาดก
124.อัมพชาดก	125.กฏาหกชาดก	126.อสิสกขณชาดก	127.กลณทุกชาดก
128.มุสิกชาดก	129.อัครกิกชาดก	130.โกสิยชาดก	131.อสัมปทานชาดก
132.ปัญจภีรูกชาดก	133.มตาสนชาดก	134.ฉานโสธนชาดก	135.จันทกชาดก
136.สุวรรณสังสชาดก	137.ทัพพชาดก	138.โคธชาดก	139.อกโคภักฐชาดก
140.กาทกชาดก	141.โคธชาดก	142.สิกาลชาดก	143.วิโรจนชาดก
144.นังกกุฐชาดก	145.ราชชาดก	146.กาทกชาดก	147.ปุปผรัตชาดก
148.สิกาลชาดก	149.เอกปัณณชาดก	150.สัณฐีชาดก	

อรรณกถาทุกนิบาตชาดก

151.ราโหวาทชาดก	152.สิกาลชาดก	153.สุกรชาดก	154.อุรคชาดก
155.ภักคชาดก	156.อลินจิตตชาดก	157.กุนชาดก	158.สุหนุชาดก
159.โมรชาดก	160.วินีลิกชาดก	161.อนทสมานโคตตชาดก	162.ถันถวชาดก
163.สุตีมชาดก	164.ภิชณชาดก	165.นกุลชาดก	166.อุสาพทชาดก
167.สมิทธิชาดก	168.สกุณักมิชาดก	169.อรตชาดก	170.กถัมภกชาดก
171.กัลยาณธัมมชาดก	172.พัททชาดก	173.มังกกชาดก	174.พุทธภิชมังกกชาดก
175.อาทิจจุปฏิฐานชาดก	176.กาฬายนุฏฐชาดก	177.คินทุกชาดก	178.กัจจปชาดก
179.สตรชัยมชาดก	180.พุทธทชาดก	181.อสทิสชาดก	182.สังคามาวจรชาดก
183.วาโลทกชาดก	184.กิริทัตตชาดก	185.อนภิริตชาดก	186.ทริวาหนชาดก
187.จตมัญจชาดก	188.สีหโกตถกชาดก	189.สีหจัมมชาดก	190.สีลานีสังสชาดก
191.รูกชาดก	192.สิริกาพกัณนิชาดก	193.จุลลปทุมชาดก	194.มณีโจรชาดก
195.ปีพคูปิตตชาดก	196.วลาหกัศสชาดก	197.มิตตมิตตชาดก	198.ราชชาดก
199.คหปติชาดก	200.สาธุสีลชาดก	201.พันธนาการชาดก	202.เกหิสิลชาดก
203.ขันธปริตตชาดก	204.วีรกชาดก	205.กัณเฑยชาดก	206.กุงุรุมิกชาดก
207.อัสสกชาดก	208.สูงสูมารชาดก	209.กัถกรชาดก	210.กัณทลลกชาดก
211.โสภนัตตชาดก	212.อุจฉิฏฐกัตตชาดก	213.ภุรราชชาดก	214.ปุณณพทีชาดก
215.กัจจปชาดก	216.มัจฉชาดก	217.สคคชาดก	218.กุกุฏวณิชาดก

219.ครหิตชาดก	220.ธัมมัทธชาดก	221.กาสาวชาดก	222.จุดถนันทิชาดก
223.ปฏุกัตตชาดก	224.กุมภีลชาดก	225.ขันตีวันณชาดก	226.โกสิยชาดก
227.อุฎปาณชาดก	228.กามนิตชาดก	229.ปลาธิชาดก	230.ทุดิยปลาธิชาดก
231.อุปาหนชาดก	232.วีณาอุณชาดก	233.วีกัณณกชาดก	234.อสิตานุชาดก
235.วัจนนขชาดก	236.พกชาดก	237.สาณคชาดก	238.เอกปทชาดก
239.หริตมาตชาดก	240.มหาปิงคชาดก	241.สัพพทฐิชาดก	242.สุนขชาดก
243.กุดติลชาดก	244.วิคคิจจชาดก	245.มูลปริยชาดก	246.พาโลวาทชาดก
247.ปาทัณชลิชาดก	248.กิงสุโกปมชาดก	249.สาถกชาดก	250.กปิชาดก

อรรถกถาติกนิบาตชาดก

251.สังกัปปราศชาดก	252.ติลลภูฏิชาดก	253.มณิกัณฐชาดก	254.กุกกทกุกกนิสินธวชาดก
255.สุกชาดก	256.ชรูปานชาดก	257.คามณิฉันทชาดก	258.มันธาดุราชชาดก
259.ตีรวัจจชาดก	260.ทุดชาดก	261.ปทุมชาดก	262.มุกุปาณิชาดก
263.จุลปโลณชาดก	264.มหาปนาทชาดก	265.สุริปปชาดก	266.วาตักคสินธวชาดก
267.สุวัณณกัถกุกกชาดก	268.อารามทุดกชาดก	269.สุชาดาชาดก	270.อุตุกชาดก
271.อุทปานทุดกชาดก	272.พยัลลชาดก	273.กัจจปชาดก	274.โลลชาดก
275.ภูจिरชาดก	276.กुरुธัมมชาดก	277.โรมชาดก	278.นหิสชาดก
279.สคปิตตชาดก	280.ปฏุกุสชาดก	281.อัพันนดรชาดก	282.เสยยชาดก
283.วัชณกีสุกรชาดก	284.สิริชาดก	285.มณีสุกรชาดก	286.สาตุกชาดก
287.ลาภกรหิกชาดก	288.มัจจทานชาดก	289.นานาฉันทชาดก	290.สีลวิมังสาชาดก
291.ภัทรฆฎิกชาดก	292.สุปิตตชาดก	293.กายนิพินทชาดก	294.ฉัมพูชาทกชาดก
295.อันทชาดก	296.สุนุทชาดก	297.กณวิลาปชาดก	298.อุทุมพรชาดก
299.โกมาริชชาดก	300.พกชาดก	301.จุลลกาลิงกชาดก	302.มหาอัธสาโรหชาดก
303.เอกราชชาดก	304.ภัทธรชาดก	305.สีลวิมังสาชาดก	306.สุชาดาชาดก
307.ปลาตชาดก	308.ชวสกุณชาดก	309.ฉวชาดก	310.สัยหาชก
311.ปูลิมันทชาดก	312.กัศสพมันทิยชาดก	313.ขันตีวาทีชาดก	314.โลทกุมภิชาดก
315.มังสาชก	316.สสปีณจิตตชาดก	317.มคโรทนชาดก	318.กณเวรชาดก
319.ติคคิรชาดก	320.สูงจขชาดก	321.ภูฏิทุดชาดก	322.ทุดทุดชาดก
323.พรหมทัตตชาดก	324.จัมมมสาฎกชาดก	325.โคธชาดก	326.กัถการุชาดก
327.กาคาคิชาดก	328.อนนุโสจิชชาดก	329.กาพพาหุชาดก	330.สีลวิมังสาชาดก
331.โกกาลิกชาดก	332.รตถัฏฐิชาดก	333.โคธชาดก	334.ราโชวาทชาดก
335.ฉัมพูกชาดก	336.พรหัจฉิตตชาดก	337.ปิฐชาดก	338.อุสชาดก

อรรถกถานวนิบาตชาดก

427.กิชฌชาดก 428.โกสัมพียชาดก 429.มหาสุวราชชาดก 430.จุลลสุวราชชาดก
431.หริตัจชาดก 432.ปทกุสธมาถชาดก 433.โลมสกัธสพชาดก 434.จกัถวากชาดก
435.หลิททราตชาดก 436.สมุกคชาดก 437.ปุตติมังสชาดก 438.ภัททราชาดก

อรรถกถาทสกันนิบาตชาดก

439.จตุทวารชาดก 440.กัณหาชาดก 441.จตุโปสถชาดก 442.สังขชาดก
443.จุลลโพธิชาดก 444.มัททพัชชาดก 445.นิโครธชาดก 446.คักกธชาดก
447.มหาธัมมपालชาดก 448.ทุกกฎชาดก 449.มัญญกุณฑลชาดก 450.พิสารโกสิยชาดก
451.จกัถวากชาดก 452.กุริปัญชาดก 453.มหามังคธชาดก 454.นตปิณฑิตชาดก

อรรถกถาเอกาทสนิบาตชาดก

455.มาตโปสกชาดก 456.ชุนทชาดก 457.ธัมมเทวปุตตชาดก 458.อุทขชาดก
459.ปานียชาดก 460.อุธัญชชาดก 461.ทสรธชาดก 462.สังวรชาดก
463.สุปปารกชาดก

อรรถกถาทวาทสนิบาตชาดก

464.จุลลกุณฑลชาดก 465.ภัททสาธชาดก 466.สมุททวาณิชาดก 467.กามชาดก
468.ชนสันธชาดก 469.มหากัณหาชาดก 470.โกสิยชาดก 471.เมณฑกปัญหชาดก
472.มหาปทุมชาดก 473.มิตตามิตชาดก

อรรถกถาเตรนิบาตชาดก

474.อัมพชาดก 475.คันทนชาดก 476.ชวนสังสชาดก 477.จุลลนารทกัธสพชาดก
478.ทุดชาดก 479.กาลิงกโพธิชาดก 480.อภิกคิตชาดก 481.คักการิชชาดก
482.รุรัมมิคชาดก 483.สรภชาดก

อรรถกถาปกิณณกนิบาตชาดก

484.สาตีกถารชาดก 485.จันทกนิรชาดก 486.มหาอุกกุสชาดก 487.อุททาลกชาดก
488.ภิสชาดก 489.สุริยชาดก 490.ปัญจโปสถิกชาดก 491.มหาโมรชาดก
492.ตัจจสุกรชาดก 493.มหาวาณิชาดก 494.สาธินราชชาดก 495.ทสพราหมณชาดก
496.ภิกขาปรัมปรชาดก

อรรถกถาเวสสันนิบาตชาดก

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างงานชาติพันธุ์วรรณนา
พิธีกรรมเดือนเสถานภาพของเด็กชายชนเผ่า Ndembu

พิธี Mukanda หรือพิธีขลิบ (Turner, 1967 : 151-278) จะมีแบบแผนขั้นตอนดังต่อไปนี้
คือ หลังจากบรรดาผู้อาวุโสได้ตกลงใจที่จะจัดพิธี Mukanda ขึ้นในฤดูแล้งที่จะ
มาถึงนี้ กอปรกับบรรดาผู้หญิงก็เห็นดีเห็นงามกับการตัดสินใจของพวกเขา ขั้นตอนแรกสุด
ของพิธีกรรมก็ได้เริ่มขึ้น นั่นคือการไปเชื้อเชิญคนขลิบอาวุโส (Senior Circumcisor) อย่างเป็นทางการ
เด็กคนที่จะกลายเป็น Kambanji หรือ “ผู้นำในสงคราม” ซึ่งปกติมักจะเป็นคนที่มี
อายุและมีพัฒนาการมากที่สุด อีกทั้งยังจะเป็นคนแรกที่คองถูกขลิบก่อนใครเพื่อนอีกด้วย ก็จะ
ถูกส่งต่อไปยังคนขลิบอาวุโสเพื่อดูค่าและทำทายเขาว่า “ตาเผ่าคนขลิบ แกจะสันหลังยาวเกินไป
แล้ว และมีคของแกมันก็ท้อ คอนนี้แกคงจะขลิบเด็กไม่ได้แน่ ๆ แลย แล้วทำไมเราจึงจะต้อง
เชิญแกไปขลิบพวกเราในพิธี Mukanda ด้วยนะ ?”

คนขลิบอาวุโสจะเป็นพินเป็นไฟ แล้วจึงเอายาป้ายบริเวณทิวของเด็ก พร้อมกับบอก
ให้เขาไปแจ้งข่าวให้ประธานในพิธีจัดแจงทุกสิ่งให้เรียบร้อยสำหรับการประกอบพิธี จากนั้น
Kambanji ก็จะไปแจ้งข่าวให้หัวหน้าเผ่าและหัวหน้าหมู่บ้านได้ทราบว่าพิธี Mukanda ได้เริ่มขึ้น
อย่างเป็นทางการแล้ว และจากเวลานี้เป็นต้นไป บรรดาเด็กที่จะต้องเข้าพิธีขลิบจะต้องละเว้น
อาหารบางประเภท

หลังจากคนขลิบอาวุโสได้แจ้งข่าวแล้ว เขาก็จะส่งรายชื่อของบรรดาคนขลิบคนอื่น ๆ
ไปให้เจ้าหน้าที่ของเพิงในอนาคต และเมื่อประธานในพิธีทราบข่าวแล้ว หน้าที่หลักของเขาก็คือ
การจัดเตรียมอาหารและเบียร์ไว้สำหรับช่วง Kwing'ija หรือช่วงเหตุเพื่อที่จะเข้าเพราะจะมีคนมา
ร่วมงานเดินรำคอนกลางคืนกันเยอะมาก

ชาว Ndembu แบ่งพิธี Mukanda ออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ 1 Kwing'ija หรือเหตุ
เพื่อที่จะเข้า 2. Kung'ula หรือที่เพิงขลิบ และ 3. Kwidisha หรือเฝ้าออกไปด้านนอก รวมทั้ง
ยังมีนัยของการเห็นชอบของสาธารณชนด้วย ดังนั้นพิธีกรรมจึงมีความโน้มเอียงเข้าหาเพิง ดังที่
แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเข้าเพิง ช่วงอยู่ในเพิง และช่วงออกจากเพิง

ในช่วงที่ 1 จะเริ่มต้นด้วยการเก็บยา Ku-kdisha หรือยาที่ทำให้แข็งแรง ซึ่งจะ
ประกอบด้วยใบไม้และเปลือกไม้ที่ขึ้นอยู่รอบ ๆ ค่าของพ่อแม่ของเด็ก ยานี้ใช้ในหลายช่วง
ของพิธีกรรมด้วยกัน นับแต่คนขลิบใช้ล้างหน้าและหน้าอกของพวกเขา รวมทั้งมารดาของเด็ก
ด้วยก่อนจะทำพิธีขลิบ ยานี้ยังใช้ในการล้างแผลที่เกิดจากการขลิบ และในตอนท้ายเด็กก็จะกินชี่

เข้าของของยานี้ก่อนจะถูกส่งกลับคืนไปยังมารดาในช่วงสุดท้ายของพิธี Mukanda หลังจากเก็บ
ยาได้แล้วก็จะมีการสวดมนตร์ ร่ำรำ อันเป็นการปลุกเสกยานี้ด้วย

ขณะที่กลุ่มคนขลิบกำลังเตรียมขายนูนัน พวกเด็ก ๆ ก็ได้เดินทางร้องเพลงมาถึง โดยมี
ญาติผู้ใหญ่ติดตามมาด้วย แต่ละคนจะทาโคลนสีขาวรอบเบ้าตา เป็นเครื่องหมายว่าพวกเขาได้
สวดบูชาศาลเจ้าบรรพบุรุษของหมู่บ้านของพวกเขามาแล้ว เวลาประมาณ 17.30 น.

Nyaluhana หัวหน้าเผ่าได้คัดค้านเด็ก ๆ ทั้งหมดให้นั่งผู้เป็นวงกลมรอบคัน Nyiyambu เขาได้สวด
เรียกดวงวิญญาณบรรพบุรุษให้มาช่วยปกป้องอันตรายไม่ให้เกิดกับพิธี Mukanda ไม่ว่าจะเป็
นสาเหตุมาจากเวทย์มนตร์คาถา พ่อมดหมอผี -จากคนที่ไม่ผ่านพิธีขลิบที่มาร่วมในงานเดินด้วย
รวมถึงชาวยุโรป แล้วก็ขอให้วิญญาณบรรพบุรุษช่วยให้ผู้ประกอบพิธีสามารถทำงานลุล่วงไปได้
ด้วยดี จากนั้นก็เจิมตนเอง ผู้ร่วมประกอบพิธีคนอื่น และสุดท้ายคือพวกเด็ก

หลังจากมีการสวดมนตร์แล้ว การจัดเตรียมส่วนใหญ่มักอยู่ที่ค่ายเพื่อเตรียมพร้อม
สำหรับงานเดินรำคอนกลางคืน กลุ่มเล็ก ๆ จากหมู่บ้านต่าง ๆ จะพากันสร้างเพิงหลังนอน เรียง
รายอยู่รอบ ๆ กองไฟที่ถูกจุดขึ้นโดยประธานในพิธี ijiku daMukanda คือ ไฟศักดิ์สิทธิ์แห่ง
Mukanda ที่จะต้องลุกโผลงอยู่ทั้งวันทั้งคืนจนกว่าเพิงจะถูกเผา อีกทั้งแม่ของเด็กก็จะต้องใช้ไฟนี้
ในการหุงต้มอาหารให้ลูกชายของคนกินขณะอยู่ในช่วงการแยกอยู่

พอพลบค่ำ กลองก็จะถูกนำมาวางไว้กลางลาน การเดินรำก็เริ่มต้นขึ้นแต่จะดูคึกกว่าเมื่อ
ตอนบ่าย ทันใดนั้นเองญาติผู้ใหญ่ฝ่ายผู้ชายของเด็ก ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อหรือพี่ชาย ก็จะยก
เด็กขึ้นบนบ่า แล้วก็พากันเดินเป็นขบวนเป็นวงกลมไปรอบ ๆ กลอง เด็กจะถูกห้ามไม่ให้แตะ
พื้น อีกทั้งยังต้องเอามือป้องหูเพื่อจะได้ไม่ได้ยินเสียงกลอง แล้วจู่ ๆ บรรดาคนขลิบก็เข้ามาใน
ขบวนเดิน พวกเขาออกจากพุ่มไม้พร้อมกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการขลิบอยู่ในมือ ยิ่งศึกการเดินรำยิ่ง
ดูคึกคัก ในเวลาเดียวกันนั้นเด็กก็จะถูกนำตัวไปที่ไฟ นั่งเรียงเป็นแถวอยู่เงียบๆ ตรงข้ามพวก
เขาอีกด้านของไฟ ประธานในพิธีกับคนอื่น ๆ ก็นั่งอยู่

เบียร์จะถูกแจกจ่ายให้ตามเพิงนอนของแขกที่มีความสำคัญกว่าคนอื่น ๆ ก่อนหน้ารุ่ง
อรุณไม่นานนัก เด็กหนุ่มเลือดร้อนหลายคนได้พากันจุดแม่ของเด็กเข้าพุ่มไม้เพื่อหวังจะมีเพศ
สัมพันธ์ด้วย แต่ก็กลับมาด้วยสีหน้าผิดหวังเพราะแม่เด็กไม่ยอม เนื่องจากเป็นการละเมิดข้อห้าม
ของพิธี Mukanda

หลังพระอาทิตย์ขึ้น จะมีการชำระร่างกายให้กับครุในเพิงผู้อาวุโสด้วยยาที่วางอยู่บน
แท่นที่ตั้งอยู่กลางกลุ่มเพิงนอน แล้วประธานในพิธีก็จะชำระตัวเองรวมทั้งคนขลิบคนอื่น ๆ ผู้
ช่วยคนขลิบ ตลอดจนคนดูแลด้วยยา ต่อจากนั้นก็จะเป็นพ่อแม่ของเด็ก

ขั้นต่อไป แม่ของเด็กก็จะจัดอาหารมื้อใหญ่ให้แก่เด็ก แม่จะป้อนลูกด้วยมือของตนเอง
ราวกับว่าพวกเขาคือทารกแรกเกิด หลังจากรับประทานอาหาร เด็กจะพยายามนั่งให้คู่อีกหนึ่ง

ขณะที่เด็กหนุ่มคนอื่น ๆ ที่เคยผ่านพิธีแล้วจะคอยเอาใจช่วย หากแต่แม่กลับดูหมิ่นหมองและเป็นกังวล สีหน้าบ่งถึงความเคร่งเครียดต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

เพียงจิตใจเดียวหลังเด็กรับประทานอาหารเสร็จ คนขลิบทุกคนที่ประดับประดาและทาคิ้วด้วยโคลนและสีต่าง ๆ ได้พากันเดินแถวมาเป็นขบวน แล้วก็เริ่มเดินรอบ ๆ ดันไม้ พร้อมกับชูอุปกรณ์ขลิบในมือ แล้วพวกเขาที่เคลื่อนขบวนออกไปสู่สถานที่ที่จะใช้ประกอบพิธีขลิบ

ในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีขลิบนั้น คนดูและนำท่อนขลุ่ยขนาดใหญ่ที่ติดกิ่งก้านออกหมคมวางเรียงกับพื้น แล้วก็สร้างจอมปลวกเล็ก ๆ ไว้หน้าท่อนขลุ่ยโดยมีระยะห่างเล็กน้อย- คนดูและคนอื่นก็จัดทำอุปกรณ์รองรับอวัยวะของเด็กหลังจากขลิบแล้ว เพื่อป้องกันไม่ให้เลือดสีกกับร่างกายที่จะสร้างความเจ็บปวดให้กับเด็กอย่างเหลือคณานับ

เวลานี้พวกคนขลิบก็เดินทางมาถึง พวกเขาได้จัดเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการขลิบจริง ๆ ที่ขลิบจะอยู่ห่างจากท่อนขลุ่ยประมาณ 6-7 หลา ที่จะประกอบขึ้นด้วยกองใบไม้ 3 กองที่อยู่ห่างกันกองละ เหนลา ส่วนที่เรียกว่า "เตียงของ Kambanji" ที่เด็กที่เป็นหัวหน้าจะถูกขลิบนั้น จะอยู่ใต้ต้น muddyi เล็ก ๆ ถัดออกไปเล็กน้อยจะเป็นแท่นที่มียารักษาบาดแผลของเด็กวางอยู่ด้านบน ต่อจากนั้นคนขลิบอาวุโสก็ทำการสาวมงคลรูปลูกเสกขยาอีกหน

ที่หมู่บ้าน เด็กทุกคนยังคงนั่งอยู่หน้าไฟศักดิ์สิทธิ์ แต่ตอนนี้แม่ได้ถูกแยกกันออกไปจากพวกเขาแล้ว โดยไปยืนอยู่ทางขวามือของพวกเขา Kambanji พยายามจะทำให้ดูเหมือนว่ากล้าหาญ แต่ก็ดูจะไม่ได้ผล กลองที่ทางแยกเริ่มบรรเลงอย่างสนั่นหวั่นไหว ทันใดเด็กที่เรียกว่า chimbu (the hyena) ก็มาเรียกบรรดาเด็กและแม่ของพวกเขาให้ข้ามทางเดินซึ่งมีประตู mukoleku ตั้งพร้อมอยู่ กบทั้งกลุ่มจะพากันเดินเข้าไปรอบ ๆ ด้านข้างหมู่บ้านอยู่หลายรอบ คนดูและพ่อแม่ของเด็กดูลงมาจากทางเดินใหม่อย่างฉุนเฉียว แล้วก็ปลดเปลื้องเสื้อผ้าของเด็กออกจนหมด (ผ้าจะแขวนไว้เหนือประตู mukoleku) ต่อจากนั้นก็รีบไปยังสถานที่ขลิบในทันที สถานที่แห่งนี้มีชื่อว่า ifwilu หรือ chifsilu ซึ่งแปลว่าสถานที่แห่งการตาย หรือ ihung'u หรือ chihung'u ซึ่งแปลว่าสถานที่แห่งความทุกข์ทรมาน

hyena จะไล่แม่กลับไปยังไฟแห่ง Mukanda ซึ่งตั้งอยู่ที่ค่าย ซึ่งจะเป็นที่ที่พวกเธอจะร้องไห้คร่ำครวญเป็นหนแรกหลังจากได้ยินการประกาศความตายของลูกของตน: ตอนนี้นักกลองที่ ifwilu ก็เริ่มดังอย่างสนั่นหวั่นไหวเพื่อกลบเสียงร้องของเด็ก Kambanji คือเด็กคนแรกที่ถูกที่เขาอุ้มเข้าไปให้กับคนขลิบอาวุโสซึ่งมีหน้าที่ขลิบเด็กคนที่เป็นหัวหน้า หลัง Kambanji ถูกขลิบแล้ว เด็กคนอื่นก็จะถูกอุ้มไปให้คนขลิบคนอื่น ๆ ขลิบให้เช่นเดียวกัน ในช่วงขลิบนี้พ่อจะดูวิตกกังวลอย่างยิ่ง

หลังเสร็จสิ้นการขลิบแล้ว เด็กแต่ละคนก็จะถูกผู้ช่วยคนขลิบหรือคนดูและหรือทั้งคู่ อุ้มไปยังท่อนขลุ่ยเพื่อนั่งพัก จะมี musamba หรือเครื่องรองรับอวัยวะเพศพันอยู่รอบเอวเด็ก เพื่อดันให้ปลายอวัยวะเพศชี้ขึ้นด้านบน มีการใช้หญ้ามาจับเลือดที่ปลายอวัยวะเพศ แล้วดองท้ายก็จะ

ปล่อยให้เลือดหยดลงบนจอมปลวกเล็ก ๆ ที่ก่อเอาไว้ เมื่อเลือดหยุดก็มีการทายาบริเวณบาดแผล และให้เด็กทานอาหาร

เมื่อให้เด็กทานอาหารแล้ว พวกผู้ชายจึงนำโดยคนขลิบก็พากันกลับไปยังไฟแห่ง Mukanda ผู้หญิงกำลังร้องไห้คร่ำครวญอยู่ขณะที่พวกเขาเดินทางกับมาถึงพร้อมกลอง ตอนนี พวกเขาเข้าแถวอยู่หน้ากองไฟ แล้วแขกออกเดินร่าเป็นวงกลม ชายครึ่งหนึ่ง หญิงครึ่งหนึ่ง พวกเขาจะเดินร่ากันไปเรื่อยจนกว่าจะหมดแรง

ช่วง kung'ula หรือการแยกอยู่ กินเวลานานเกือบ 2 เดือน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงย่อยอีก ดังจะแสดงให้เห็นในแบบแผนข้างหน้า เฝิงถูกสร้างขึ้นในทันทีบริเวณด้านหน้า ของสถานที่แห่งการคายที่คนที่เดินผ่านทางเดินสายเก่าจะมองไม่เห็น เด็กจะต้องไม่ย้อนกลับไป ในสถานที่แห่งการคายอีก หากไม่แล้วอาจจะมีอันเป็นไป เฝิงถูกสร้างขึ้นมาอย่างหยาบ ๆ โดยการเอากิ่งไม้มาทอรวมกันแต่ไม่มีหลังคา สถานที่แห่งการคายอยู่ทางทิศเหนือ ส่วนทางเข้า เฝิงที่มีอยู่ทางเดิวนั้นหันหน้าไปทางทิศใต้

ผู้ดูแลจะเป็นคนนำอาหารที่แม่ปรุงมาป้อนให้กับเด็ก ไร่ไร่ไก่ไก่ใหญ่แทนจาน ขณะกินเด็กถูกห้ามไม่ให้พูด หากคำผิดจะถูกลงโทษโดยการทุบตี เด็กจะนอนหลับรวมกันใน เฝิงรอบ ๆ กองไฟ กลุ่มวางอยู่บนความเป็นเพื่อนมากกว่าเกรือญาติ ร่างกายของเด็กยังคง เปลือยเปล่า มีแต่เพียงใบไม้เล็ก ๆ ปักอยู่บนปลายอวัยวะเพศเป็นการเชียวรักษาบาดแผล

ขณะอยู่ในเฝิงเด็กจะมีข้อห้ามในการกินมากมาย เช่นห้ามกินเนื้อสัตว์มีลายจุดบางชนิด หรือห้ามกินเนื้อปลาและนก แม่เมื่อปรุงอาหารให้เด็กก็ห้ามใส่เกลือ ไม่แล้วบาดแผลของลูกจะ ไม่หาย เมื่อเด็กจะทักทายกันก็จะเพียงแค่สัมผัสสบนมือเบา ๆ แทนที่จะบีบแรง ๆ เพราะไม่แล้ว จะทำให้แผลหายช้า เด็กที่แผลพองหายดีก็จะได้รับอนุญาตให้เข้าไปล่าสัตว์และนกในป่า รวมทั้ง ได้ไปตกปลาพร้อมกับคนดูแล ในช่วงนี้เด็กจะได้เรียนรู้และฝึกฝนความชำนาญในด้านต่าง ๆ พวกเขาจะต้องตอบปริศนาผู้อาวุโสให้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะถูกลงโทษด้วยการทุบตีอย่างรุนแรง เด็กจะต้องเคารพและเชื่อฟังผู้อาวุโสอย่างเคร่งครัด พวกเขาจะต้องมีความอ่อนน้อมต่อมคน อย่างที่สุด เด็กจะได้รับคำสั่งจากผู้ใหญ่มากมายทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของเฝิงและคนที่มาเยี่ยม

พวกเขาถูกสั่งห้ามโกหก ห้ามกล่าวคำสบถ ห้ามคิดประเวณีหลังผ่านพิธีไปแล้ว ห้าม ลักเล็กขโมยน้อย ต้องทำงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้อาวุโสว่า ต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห้าม หัวเราะเยาะคนที่มียายุมากกว่า หัวเราะได้แต่กับในหมู่เพื่อนด้วยกันเท่านั้น ตอนออกไปล่าสัตว์ พวกเขาจะถูกสั่งให้มีความกล้าหาญเหมือนสิงโต

ก่อนพิธี Chikula การลงโทษโดยการทุบตีจะเบาลง แต่จะถี่และทวีความรุนแรงขึ้นอีก หลังผ่านช่วงพิธีนี้ไปแล้ว เมื่อบาดแผลของเด็กหายดี รวมทั้งหายตกใจกลัวจากการขลิบแล้ว และเมื่อซูดและหน้ากากของ makishi จัดทำเสร็จแล้ว ครูในเฝิงก็จะขอให้ประธานในพิธีไปบอก แม่ของเด็กรวมทั้งผู้หญิงคนอื่น ๆ ให้จัดเตรียมเบียร์ไว้พร้อมสำหรับพิธี Chikula

คอนเจ้าครูของพิธี Chikula เด็กจะเห็นคนดูแลหลายคนพากันเดินไปด้านหลังของเพิง พร้อมกับมีเบียร์ติดมือไปด้วย แล้วเสียงเพลงก็ดังขึ้น เด็กอยู่บนบ่าของคนดูแลและชายคนอื่น ๆ บางคนยืนอยู่ข้างหลังเพื่อป้องกันพวกที่จะหนี พวกเขารู้สึกกลัวเป็นอย่างยิ่งแต่ก็ต้องอยู่ที่ตรงนั้น ทันใดครูในเพิงก็เดินนำคนสวมหน้ากากมา 2 คน พวกเขามุ่งมาหาเด็กอย่างรวดเร็วยุ่พร้อมกับหวดตีเด็กด้วยไม้ ค่อยจากนั้นคนสวมหน้ากากก็จะไปที่ไฟแห่ง Mukanda หลังจากนั้นเด็กก็จะถูกนำตัวไปยังแม่น้ำ จุ่มตัวลงในน้ำ แล้วครูในเพิงจะขัดสีร่างกายพวกเขาด้วยขยาคินใหม่ จากนั้นเด็กจะถูกส่งตัวเข้าไปในป่าเพื่อล่าสัตว์และยิงนกด้วยตัวของพวกเขาเอง เด็กจะได้เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เช่นการเดินร่าของเพลงแห่งการล่าสัตว์ ความรู้ที่เป็นตำนานของเผ่า จริยธรรม ตลอดจนความเชื่อขวัญในการล่าสัตว์และการทำสงคราม

พิธีกรรมการหวนคืน หรือพิธี kwidisha จะเริ่มตั้งแต่พิธี chikula ที่ยิ่งใหญ่ก่อนที่เด็กจะหวนกลับมาคืนไปสู่แม่ของพวกเขา คอนประมาณ 6 โมงเช้าเด็กจะถูกนำตัวเข้าไปในป่าที่อยู่ทางด้านซ้ายของเพิงไปประมาณ 200 หลา สถานที่แห่งนี้เรียกว่า katewu kanyanya หรือสถานที่โกนเล็ก อีกประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่ง หลังจากนั้นเด็กก็จะถูกชำระด้วยขยาคินเดียวกันกับที่ใช้หลังจากการขลิบ

เวลาประมาณ 15.30 น. รั้วได้ถูกสร้างขึ้นบริเวณด้านข้างของไฟแห่ง Mukanda โดยอยู่ใกล้กับสถานที่โกนเล็กที่เด็กกำลังเตรียมตัวเพื่อการเข้า รั้วจะถูกเว้นไว้ช่วงหนึ่งเพื่อให้เด็กเดินผ่าน คนดูแลจะแค้นตัวเด็กเป็นจุดและวงกลมไปทั่วทั้งร่าง ตามธรรมเนียมแล้ว เด็กจะต้องได้กินเนื้อเต้านเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับอวัยวะเพศ จากนั้นคอนเทียง Nyakeyawa ผู้ใหญ่คนหนึ่งจะคลุมตัวด้วยผ้าห่ม แต่เขาจะเอาไว้เพื่อให้อวัยวะเพศโผล่ออกมา เขาจะมวหาเด็ก แล้วเด็กก็จะทำตามอย่างเขา หลังจากนั้นคนขลิบอาวุธก็จะกรีธาบริเวณคิ้วและเหนือสะดือของเด็กแล้วทายาให้ แล้วทายาที่มีขลิบด้วย เพื่อว่า "พวกเขาจะได้ร่างกายกลับคืนมาอีกหน"

ในตอนท้ายก็จะถึงเวลานำตัวเด็กไปยังค่ายของพ่อแม่ คนดูแลแต่ละคนจะแบกเด็กไว้บนบ่า คอนนี้จะยังไม่อาจจดจำเด็กได้เพราะถูกแต่งแต้มประดับประดาเต็มไปหมด เพื่อสื่อัยว่าสำหรับแม่แล้วพวกเขาได้เปลี่ยนไปแล้ว พวกเขาไม่ได้เป็นเด็กอีกต่อไป พวกเขาได้เข้าสู่ชุมชนศีลธรรมของผู้ใหญ่ผู้ชายแล้ว แต่กระนั้นแม่ก็ยังจดจำลูกของตนไว้ ที่เสียงจะพาเด็กวิ่งผ่านรั้วไปอย่างรวดเร็ว คอนมาถึงค่ายเสียงกลองจะดังรัวขึ้น แม่จะพากันเดินออกมาเป็นแถว แล้วก็แบ่งเป็นวงกลมรอบคันทไม้ คอนแรกแม่จะร้องไห้คร่ำครวญ จากนั้นก็เปลี่ยนเป็นการร้องเพลงแสดงความยินดีเมื่อรู้ว่าลูกของตนปลอดภัย จากนั้นจะมีการเดินร่ากัน

หลังจากเดินร่า 3-4 รอบ ขบวนของผู้ชายก็จะนำหน้าไปยังป่าอีกหน อันดับแรกเด็กจะถูกนำไปที่เพิงแล้วก็จะถูกพามายังสถานที่แห่งใหม่ในป่าซึ่งอยู่ด้านตรงข้ามกับหมู่บ้าน

สถานที่แห่งนี้เรียกว่า ifwotu แปลว่า ก่อน พวกเขาต้องรออยู่ที่นั่นจนกว่าพระอาทิตย์จะตกดิน ก่อนที่จะถูกนำตัวไปยังไฟใหม่ของพวกเขาที่ค่ายของพ่อแม่ ขณะเดียวกันแม่และผู้หญิงคนอื่น ๆ ก็ยังเดินร่ากันอยู่ครีครื้นรอบกลองได้คืนไม้

เมื่อตะวันตกดิน เด็กก็ได้ไปเกิดใหม่ในค่ายอีกหน ผู้หญิงพากันมาร่วมแสดงความยินดีอีกหน ตอนท้ายพวกเขาถูกนำตัวไปยังไฟใหม่ ที่แม่และพี่สาวน้องสาวของเขาจะมาดูแลเขาราวกับเจ้าชายน้อย ๆ จากนั้นก็จะมีการเฉลิมฉลองมีการดื่มกินและการเดินร่ากันอย่างสนุกสนาน ผู้คนจากทุกสารทิศต่างพากันมาร่วมงานฉลองนี้ ยิ่งกว่านี้ข้อห้ามเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่เด็กก็จะถูกยกเลิก

ตอนประมาณตี 4 ก่อนที่ดาวแห่งรุ่งอรุณจะโผล่ขึ้นเหนือยอดไม้ ทุกคนในค่ายจะพร้อมใจกันตะโกนว่า “ซ่อนตัวให้ดี มันถูกเผาแล้ว!” นั่นคือเพลงของเด็กได้ถูกเผาทั้งแล้วนั่นเอง เมื่อแสงอาทิตย์เริ่มสาดส่อง เด็กก็จะถูกคนดูแลพาไปชำระร่างกายที่แม่น้ำ พวกเขาจะเปลือยกายและชำระร่างกายให้หมดจดทุกซอกทุกมุม ชุดเก่าก็จะถูกนำไปเผาจนน้ำทิ้งเสีย คนดูแลก็พากันอาบน้ำชำระร่างกายด้วย จากนั้นทุกคนก็จะกลับขึ้นมาคิงไฟให้เนื้อตัวแห้ง เด็กจะได้รับชุดใหม่เมื่อตอนที่พวกเขาไปยังสถานที่โกนใหญ่ พวกเขาจึงเร่งที่จะไปสู่ที่แห่งนี้โดยเร็วเพราะอากาศตอนรุ่งเช้าร้อนหนาวมาก

หลังจากตัวแห้งเด็กจะพากันเดินไปยังสถานที่โกนใหญ่ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากค่ายของพ่อแม่มากนัก ที่นั่นผมของเด็กจะถูกโกนโดยรอบและทาน้ำมัน เนื้อตัวของพวกเขาจะถูกแต่งแต้มประดับประดาอีกครั้ง ที่ไฟใหม่สำหรับเด็ก แม่ของพวกเขาจะจัดเตรียมอาหารมื้อใหญ่ไว้ให้ ช่วงนี้พ่อของเด็กก็จะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ที่ซื้อหรือทำขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ พวกเขา มักรออยู่ครู่หนึ่งก่อนจะถึงพิธีเดินร่า ขณะเดียวกันที่สถานที่โกนใหญ่ ครุในเพลิงจะอบรมสั่งสอนเด็กเป็นครั้งสุดท้าย มีใจความสำคัญว่า บัดนี้ พวกเขาได้เกิดใหม่ในสภาพที่ดีที่สุด พวกเขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว

ประมาณ 11.00 น. เด็กจะถูกนำตัวไปที่ค่ายเป็นหนสุดท้าย ผู้หญิงจะพากันวิ่งมาแสดงความยินดีกับพวกเขา แล้วพากันร้องเพลงอย่างสนุกสนาน เด็กจะถูกนำตัวไปยังบนเสื่อเป็นแถวยาว ทำที่พวกเขาสงบเสงี่ยมเจียมตน จากนั้นการเดินร่าสงครามได้เริ่มขึ้น เด็กจะพากันเดินร่าออกมาจากเสื่อทีละคน และตรงไปยังเจ้าหน้าที่ที่รออยู่ จะมีไกรโยเงินใส่จานเหมือนกับเป็นการให้รางวัลกับการแสดงของเด็ก หลังเสร็จพิธีนี้ เด็กก็จะพากันไปยังหมู่บ้านของคนพร้อมกับคนดูแลซึ่งจะมีงานฉลองใหญ่รออยู่ ณ ที่หมู่บ้านของแต่ละคน พิธี Mukanda จะสิ้นสุดลงด้วยการที่พ่อแม่เด็กจ่ายค่าตอบแทนในการประกอบพิธีกรรมให้กับผู้ที่ทำการประกอบพิธีกรรมแต่ละคน

แบบแผนขั้นตอนของพิธี Mukanda จึงเป็นดังนี้

พิธี Mukanda

ลำดับขั้นตอน

การเชื่อเชิญคนขลิบอวูโส (Senior Circumciser) อย่างเป็นทางการ

Kwing'ija : สาเหตุเพื่อที่จะเข้า

(preliminary)

จัดเตรียมอาหารและเบียร์ ณ หมู่บ้านที่ให้การอุปถัมภ์พิธีกรรม

จัดเตรียมสถานที่สำหรับตั้งค้ำขาของพ่อแม่และเครือญาติของเด็ก (novices)

(วันก่อนทำการขลิบ)

การรวบรวม ku-kdisha ขาทำให้แข็งแรง

การปลูกเสกค้ำขาและหมู่บ้านที่ให้การอุปถัมภ์พิธีกรรม

สวดบูชาบรรพบุรุษของหมู่บ้านที่ให้การอุปถัมภ์พิธีกรรม

การปลูกเสกไฟ ijuku daMukanda โคจรประธนามในพิธี (Established)

การก่อสร้างขี้ chishing'a

การปลูกเสกไฟของคนขลิบ (circumcisers)

การเดินรำคอนกลางคืนโดยจะมีพ่อแม่ของเด็กเป็นคนนำ

(วันขลิบ)

การชำระเชิงพิธีกรรม

เด็กรับประทานอาหาร

เคลื่อนขบวนไปสู่สถานที่ประกอบพิธีขลิบ

การทูลเชิญของคนดูแล (guardians)

ประตู่ mukoleku

จัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีขลิบให้พร้อม

ไฮยีนา

การขลิบ

การชำระเชิงพิธีกรรมและให้อาหารแก่เด็ก

kung'ula : การแยกอยู่ (seclusion)

การสร้างเพิง (lodge)

ช่วงบั้นครักษา (ก่อน Chikula)

Chikula เล็ก การปรากฏตัวของ makishi นักเดินสวมน้ำกา

การฝึกฝนและการสั่งสอนเด็กอย่างลับ ๆ (หลัง Chikula)

kwidisha : พิธีกรรมแห่งการหวนคืน

(วันแรก Chikula ใหญ่)

Katewu kanyanya สถานที่โกนเล็ก

Nyakayowa

การเข้าหนแรก

theifwatu

การเข้าครั้งที่สอง

เดินร่ำดอมกลางคืน

(วันที่สอง)

การเผาพิง

การชำระให้บริสุทธิ์ครั้งสุดท้าย

Katewu keneni สถานที่โกนใหญ่

การทำยา nfunda

การอบรมครั้งสุดท้ายของครูในพิง (Lodge Instructor)

การเข้าครั้งที่สาม

การเดินร่ำสงคราม (ku-tomboku)

การจ่าย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

รายชื่อรรถกษัตริย์ที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัตว์ เทวดา และอมนุษย์

พระโพธิสัตว์ในพระชาติของสัตว์

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัตว์จำนวน 121 พระชาติจากทั้งหมด 547 พระชาติ และหากรวมในพระชาติที่เกิดร่วมกับอดีตพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ อีก 3 พระชาติ ก็จะได้ว่า ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัตว์ทั้งสิ้นเป็นจำนวนถึง 124 พระชาติ ดังจะสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. พระชาติเป็นนก มีจำนวนทั้งสิ้น 39 พระชาติ ได้แก่

- อรรตถกถาสัมโมตมาน (55 : 335-338)
- อรรตถกถาวัฏฏกษัตริย์ (55 : 342-346)
- อรรตถกถาสกษัตริย์ (55 : 347-349)
- อรรตถกถาจิตติราชกษัตริย์ (55 : 350-354)
- อรรตถกถาไปคกษัตริย์ (56 : 16-21)
- อรรตถกถาอนุสาสิกษัตริย์ (56 : 435-438)
- อรรตถกถาวัฏฏกษัตริย์ (56 : 445-450)
- อรรตถกถาฆตสาสนกษัตริย์ (56 : 527-530)
- อรรตถกถากาชาต (56 : 555-560)
- อรรตถกถาราชกษัตริย์ (56 : 578-581)
- อรรตถกถาโมรราชกษัตริย์ (57 : 61-70)
- อรรตถกถาสิขกษัตริย์ (57 : 94-98)
- อรรตถกถาสกษัตริย์ (57 : 113-116)
- อรรตถกถาราชกษัตริย์ (57 : 262-265)
- อรรตถกถา วีรราชกษัตริย์ (57 : 292-295)
- อรรตถกถากันตคตราชกษัตริย์ (57 : 317-320)
- อรรตถกถาสกษัตริย์ (58 : 40-45)
- อรรตถกถาโลลราชกษัตริย์ (58 : 179-184)
- อรรตถกถาโรมราชกษัตริย์ (58 : 216-220)
- อรรตถกถาสุปคตราชกษัตริย์ (58 : 326-332)

อรรถกถาชาวสกุณาชาดก (58 : 427-429)
อรรถกถาภูตักชาดก (58 : 523-529)
อรรถกถาพาเวรรัฐชาดก (58 ; 642-646)
อรรถกถาไปคชาดก (59 : 66-69)
อรรถกถามิกาโลปชาดก (59 : 66-69)
อรรถกถารัมภ์ทรชาดก (59 : 98-103)
อรรถกถาวิฏฐกชาดก (59 : 195-199)
อรรถกถามณิชาดก (59 : 201-204)
อรรถกถาคิณชาดก (59 : 237-240)
อรรถกถาคิณชาดก (59 : 607-613)
อรรถกถามหาสุวราชชาดก (59 : 630-638)
อรรถกถาจุลสุวราชชาดก (59 : 641-646)
อรรถกถาจักกวกชาดก (59 : 700-709)
อรรถกถาคิตติรชาดก (59 : 744-755)
อรรถกถาจักกวกชาดก (59 : 933-938)
อรรถกถาสาลิเกตราชชาดก (60 : 352-360)
อรรถกถามหาโมรชาดก (60 : 456-467)
อรรถกถาสัตติกุมพชาดก (61 : 131-143)
อรรถกถากุณาชาดก (62 : 536-616)

2. พระชาติเป็นหงส์ มีจำนวนทั้งสิ้น 9 พระชาติ ได้แก่

อรรถกถานัจจชาดก (55 : 332-334)
อรรถกถาสวรรณหงส์ชาดก (56 : 536-540)
อรรถกถาอุกชาดก (58 : 158-160)
อรรถกถาปลาชาดก (58 : 842-847)
อรรถกถาเนรุชาดก (59 : 46-50)
อรรถกถาขวนหงส์ชาดก (60 : 234-244)
อรรถกถาหงส์ชาดก (61 : 114-126)
อรรถกถาจุลหงส์ชาดก (62 : 336-373)
อรรถกถามหาหงส์ชาดก (62 : 390-443)

3. พระชาติเป็นเนื้อหรือกวาง มีจำนวนทั้งสิ้น 11 พระชาติ ได้แก่

อรรถกถาลักขณชาดก (55 : 228-232)
อรรถกถานิโครมมิกชาดก (55 : 233-246)
อรรถกถาขราทียชาดก (55 : 258-264)
อรรถกถาปิณฑัตตมิกชาดก (55 : 258-264)
อรรถกถาภุรงมิกชาดก (55 : 299-281)
อรรถกถาภุรงคมิกชาดก (57 : 300-303)
อรรถกถาสูวรมมิกชาดก (58 : 776-784)
อรรถกถามันทิมมิกราชชาดก (59 : 105-113)
อรรถกถารูรชาดก (60 : 316-326)
อรรถกถาสรชชาดก (60 : 331-347)
อรรถกถาโรหนมิกชาดก (61 : 90-108)

4. พระชาติเป็นราชสีห์ มีจำนวนทั้งสิ้น 11 พระชาติ ได้แก่

ในสมัยพระพุทธเจ้าปทุมะ (55 : 60-61)
อรรถกถาวิโรจนชาดก (56 : 569-573)
อรรถกถาศักกาลชาดก (57 : 10-16)
อรรถกถาสูกรชาดก (57 : 17-21)
อรรถกถากุณชาดก (57 : 44-53)
อรรถกถาภัทรชาดก (57 : 130-134)
อรรถกถาสีหโกฏฐกชาดก (57 : 213-215)
อรรถกถาทัศนภชาดก (68 : 531-537)
อรรถกถาริมพุกชาดก (58 : 613-617)
อรรถกถามโนรชาดก (59 : 217-223)
อรรถกถามหากุสุชาดก (60 : 377-388)

5. พระชาติเป็นลิง มีจำนวนทั้งสิ้น 12 พระชาติ ได้แก่

อรรถกถานพปานชาดก (55 : 274-277)
อรรถกถาวานรินทชาดก (56 : 95-99)
อรรถกถาติโยธรรมชาดก (56 : 100-104)
อรรถกถาดินทกชาดก (57 : 151-155)
อรรถกถาสุงสูมารชาดก (57 : 310-313)
อรรถกถาครหิงชาดก (57 : 360-364)

อรรถกถาจุลนันทิยชาดก (57 : 389-394)

อรรถกถาพพาหุชาดก (58 : 578-582)

อรรถกถาวนรชาดก (58 : 638-660)

อรรถกถาปีชาดก (59 : 298-304)

อรรถกถามหากปีชาดก (59 : 333-343)

อรรถกถามหากปีชาดก (61 : 441-435)

6. พระชาติเป็นพญานาค มีจำนวนทั้งสิ้น 6 พระชาติ ได้แก่

ในสมัยพระพุทธเจ้าสมณะ (55 : 57 -58)

ในสมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสี (55 : 69)

อรรถกถาคัคคหชาดก (58 : 401-405)

อรรถกถาจัมเปยชาดก (61 : 195-219)

อรรถกถาสังขปาลชาดก (61 : 669-693)

อรรถกถาภูริทัตชาดก (64 : 28-122)

7. พระชาติเป็นสัตว์ 4 เท้าอื่น ๆ มีจำนวนทั้งสิ้น 21 พระชาติ ได้แก่

อรรถกถาทุกกฐชาดก (55 : 282-286)

อรรถกถาโกชาขานชาดก (55 : 287-290)

อรรถกถาอาชัญญชาดก (55 : 291-293)

อรรถกถานันทิวาสาลชาดก (55 : 308-312)

อรรถกถากันหาชาดก (55 : 312-316)

อรรถกถามูณิกชาดก (55 : 317-319)

อรรถกถาสารัมภชาดก (56 : 310-311)

อรรถกถามูลิกชาดก (56 : 501-504)

อรรถกถาอัคคิกชาดก (56 : 505-507)

อรรถกถาโคธชาดก (56 : 547-550)

อรรถกถาโคธชาดก (56 : 561-564)

อรรถกถาสีกาลชาดก (56 : 565-568)

อรรถกถาสีกาลชาดก (56 : 591-597)

อรรถกถาวลาหัทธสชาดก (57 : 251-257)

อรรถกถาหริตมาตชาดก (57 : 464-467)

อรรถกถาคคคสินทพชาดก (58 : 128-134)

อรรถกถาวิสชาดก (58 : 221-224)
อรรถกถาสาลูกชาดก (58 : 293-296)
อรรถกถาสบั้งจิตชาดก (58 : 482-489)
อรรถกถาโคธชาดก (58 : 551-554)
อรรถกถาคุณจิตชาดก (59 : 137-149)

8. พระชาติเป็นช้าง มีจำนวนทั้งสิ้น 7 พระชาติ ได้แก่

อรรถกถาสีลวนกชาดก (56 : 182-188)
อรรถกถาขุมเมธชาดก (56 : 469-474)
อรรถกถาสาลชาดก (57 : 383-388)
อรรถกถาสวรรกกกกุชาดก (58 : 135-141)
อรรถกถาจุกิจชาดก (58 : 758-764)
อรรถกถามาตุโปสัถชาดก (60 : 4-11)
อรรถกถาฉัททันตชาดก (61 : 377-408)

9. พระชาติเป็นสัตว์ปีกอื่น ๆ มีจำนวนทั้งสิ้น 2 พระชาติ

อรรถกถาภูกอุชาดก (59 : 91-96)
อรรถกถาภูกกุชาดก (59 : 895-902)

10. พระชาติเป็นสัตว์น้ำ มีจำนวนทั้งสิ้น 3 พระชาติ

อรรถกถามัจฉชาดก (56 : 204-210)
อรรถกถามิตดินิจชาดก (56 : 431-434)
อรรถกถามกชาดก (57 : 454-456)

11. พระชาติเป็นสัตว์อื่น ๆ มีจำนวนทั้งสิ้น 3 พระชาติ

อรรถกถาสุสันธิชาดก (58 : 786 - 792)
อรรถกถาจินทกนิมร (60 : 364-372)
อรรถกถาบัณฑกรชาดก (61 : 469-488)

พระโพธิสัตว์ในพระชาติของเทวดา และอมนุษย์

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดา 18 พระชาติ จากทั้งหมด 547 พระชาติ และ
หากรวมในพระชาติที่เกิดร่วมกับพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ อีก 2 พระชาติ คือพระชาติเป็นยักษ์และ

พระชาติเป็นท้าวสักกะ ก็จะได้ว่า ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาและ
อมนุษย์เป็นจำนวนทั้งสิ้น 20 พระชาติ ดังนี้

ในสมัยพระพุทธเจ้าอโนมทัสสี (55 : 60)

ในสมัยพระพุทธเจ้าธรรมทัสสี (55 : 68)

อรรณณากัมภินชาดก (55 : 246-249)

อรรณณาคภกัคชาดก (55 : 268-271)

อรรณณาอายุวักกัคชาดก (55 : 272-273)

อรรณณามกชาดก (55 : 355-361)

อรรณณาปิ่นฉิกชาดก (56 : 392-395)

อรรณณามัคครินทชาดก (56 : 399-401)

อรรณณาพุทธปฏิฐชาดก (56 : 402-404)

อรรณณาสีกาลชาดก (56 : 427-430)

อรรณณาอุสนาฬิชาดก (56 : 463-468)

อรรณณาอุกโคกัคชาดก (56 : 551-554)

อรรณณาภากชาดก (56 : 582-586)

อรรณณาปุฬรคชาดก (56 : 587-590)

อรรณณาจตุมัญฐชาดก (57 : 209-212)

อรรณณานิตชาดก (57 : 415-421)

อรรณณาเทพสีลชาดก (57 : 281-285)

อรรณณาพัคฆชาดก (58 : 168-173)

อรรณณาภชาดก (58 : 364-367)

อรรณณาภการชาดก (58 : 556-562)

ศูนย์อภัยพิเคราะห์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นายอนุสรณ์ อุณโณ เกิดเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 ที่ อำเภอเมือง จ.ระนอง
สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิต (วิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาโทภาษาเยอรมัน)
จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา 2535 และได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตร
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2537

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย